

Йордан Йовков
Една торба барут

Янко, разносвачът на пощата, беше се отбил до хумниците, за да остави едно писмо на дядо Моска. След като повика няколко пъти, из една яма между разхвърляните камъни, напечени от слънцето, се показва дядо Моско и Янко можа да забележи колко е отпаднал и колко очите му лъщят, като че вътре в тях се бяха насъбрали сълзи. Такова умно и замислено лице дядо Моско имаше винаги, когато не беше пиян. Човек би казал, че той е чиновник, че е търговец, че върши всичко друго, но не и че се трепа да вади камъни.

– Дядо Моско – рече Янко, – имаш едно писмо. Дядо Моско пое писмото, прочете го отвън, попревъртя го измежду пръстите си, но не го отвори, а го сгъна и го тури в джоба на жилетката си. После седна и започна да си прави цигара.

– Какво прави кмета, Янко?

– Какво ще прави кмета – яде и пие. Ти, дядо Моско, май често зе да получаваш писма. Да не се е уредила работата ти? Хайде де! Дано вземеш милионите, дето си приказвал за тях, та и ний покрай тебе да видим добро.

Дядо Моско се усмихна някак горчиво и махна с ръка. Той гледаше надолу към дола, гдето беше старото турско теке, заобиколено с крушови дървета. Сега тия круши бяха се разлистили като китки, младата трева под тях също тъй се зеленееше. Топло беше, от слънце не можеше да се гледа.

– Хубаво време, Янко. Я чуй кукувицата! – Кука. Стопли се времето, кука. Нали има приказка: доде кукувицата не клъвнела крушово листо, не закукувала. Аз трябва да си ходя, че имам работа. Сбогом, дядо Моско!

Янко метна чантата на гърба си и заслиза надолу из баира. Той пак си спомни за насълзените очи на дядо Моска и се замисли. Ето тук, по тоя баир, откак се помни Антимово и Антимовският хан, копаяха хума. Хубава хума беше, разнасяха я и я продаваха по всички села наоколо, но колкото и да беше хубава, все пак си беше хума и нищо повече. Но ето, една пролет преди две години, дойде дядо Моско. Важен човек беше, с дълго черно палто, с чадър. Отидоха с кмета на хумниците, мериха, забиваха колчета, писаха. Най-после се чу, че хумниците се дават само на дядо Моска. Пак хума щял да вади, но в нея имало и нещо друго, много скъпо.

Започна се голяма работа, с много пари, с много хора. Разкопаха дълбоко ровове надлъж и напречи, изнасяха пръстта с колички, трупаха на една страна хумата, на друга – камъните. Колко дъски и греди се

похабиха само за подпорки и за скели! Направиха барака и в нея живееше надзирателят на работниците.

Сам дядо Моско се настани в Антимовския хан. И нали имаше пари – започна се ядене и пиене всеки ден. От извадената хума натовариха цял керван коля и я изпратиха някъде. Казваха, че било мостра и ако я харесат фабриките, тогаз щяла да почне истинската работа, а дядо Моско щял да вземе милиони. И работниците все копаяха. Надзирателят се разправяше с тях, а дядо Моско не излизаше от хана, като че беше се венчал за Сарандовица.

Но всяко нещо си има край. Отговор от фабриките не дойде. Дядо Моско ходи, връща се, но едно беше ясно: нямаше пари. Работата спря, работниците се разотидоха, надзирателят напусна.

Сарандовица и тя обърна гръб на дядо Моско. Той се изнесе от хана и оттогаз заживя в бараката на хумниците. Дядо Моско се пропи съвсем. Инструменти, колички, дъски и греди – всичко се пренесе в хана на Сарандовица и оттам се изгуби. А когато и това не стигна, след като продаде готовата хума и готовите камъни, дядо Моско започна сам да вади камъни. Продаваше ги и каквото изкараше – изпиваше го.

Янко още веднъж се обърна и погледна към хумниците: чувах се тъпи удари на лом. Защо дядо Моско не прочете писмото си, а се е заловил пак за работа? Янко погледна, после се обърна и пое пак пътя си.

А дядо Моско наистина се залови за работа, шом Янко замина. Искаше да остане сам, не бързаше и да прочете писмото. Знаеше отгде е, знаеше дори какво пише в него. Но той не можа да издържи много, излезе от ямата, отвори писмото и започна да го чете. Ръцете му затрепераха. Не дочиташе думите, бързаше. Искаше му се и да прочете писмото, и ако може, тоз-час да го забрави. Замислен и загледан пред себе си, той сгъна бавно писмото и го тури в джоба си.

Не всичко помнеше вече, нито искаше да го помни. Но останаха думи, които и сега, като нажежени, се въртяха пред очите му:

„Прави, струвай, ела си... Димка е болна, аз по цял ден ходя по чужда работа, срам ме е да гледам хората...“

Дядо Моско се замисли, сви се и като че се смали на мястото си. Той пак гледаше към зелените круши, но не виждаше нищо. Не чуваше и кукувицата.

Да работи той повече не можеше. Стана, наметна си палтото и бавно се упъти към Антимовския хан.

Като стигна там, той тъй тихо, тъй незабелязано се промъкна и се сви в едно къоше, че отначало никой почти не го видя. Пък и малко хора

се случиха в хана. Имаше няколко селяни, които скоро излязоха, а на една маса седяха Палазов, частният учител в Бигленци, и Червенаков, когото селяните, кой знай защо, наричаха Рогачът. Той беше едър, рус човек, със сини очи, но отпуснат и немарлив в облеклото си. Лошото е, че и той, и Палазов бяха закачливи хора, а на дядо Моска поне сега не му беше до шега.

Не мина много време, Палазов го забеляза и като побутна Червенакова, рече:

– Старецът дошел. Я го виж какъв се е окумил, като петел на дъжд.

Червенаков погледна дядо Моска отдолу нагоре над очилата си и каза:

– Какво имаш бе, дядо Моско, да не си болен?

– Нищо не ми е, камъни вадя, уморен съм. И да им покаже че не му се приказва, дядо Моско отвърна погледа си от тях и се загледа пред себе си. Но че имаше нещо – имаше. Много замислен беше.

Сарандовица младата мина, за да занесе ракията, която дядо Моско беше си поръчал. Откакто беше се стоплило и беше хвърлила кюрка и вълнения сукман, Сарандовица изглеждаше по-тънка, по-стройна и по-гъвкава, също като змия, сменила кожата си. Косите ѝ трябва да бяха намазани с нещо – тъй лъщяха и тъй бяха черни, като бъз. Че се усмихваше, това не беше нещо ново – тя винаги си беше засмяна, – но очите ѝ сега светеха, като че в тях имаше нещо от слънцето, което грееше навън.

– Василке ма – рече Червенаков и цял се ухили. – Че погледни и нас, ний хора не сме ли?

– Че нали ви гледам, какво искаш?

– А, гледаш ни. Все на прага стоиш и навън гледаш. Знам аз, знам кого чакаш...

Сарандовица се засмя и пак отиде на вратата. Тя знаеше, че я гледат, и се усмихваше.

– Матей чака – рече Червенаков. – За него се е докарала тъй.

– Може да е за дядо Моска.

– Не за него, даскале. Нито е за мене, нито е за тебе. Ние сме си минали по реда, уволнени сме. Светът е като стълба: едни се качват, други слизат.

– Не стълба, а колело – рече Палазов.

– Нека да бъде колело. Искам да кажа, че едно време беше на почит дядо Моско, ама сега не е. Сега е Матей от Преселци. А дядо Моско пусна корени тук и не мърда. Пък и ти, даскале, нали беше бягал с оная артистката от цирка, и пак се върна. Тъй сме всички. На всички ни е

направена една и съща магия – ходим де ходим, пак около Антимовския хан обикаляме. Въртим се около Василка, като харманджийски коне около стожер. Не е ли тъй?

– Тъй е. Само че сега Василка повече се върти около Матея, отколкото той около нея.

– И тъй да е, даскале, пак не си ти, не съм и аз. Матея сега е господар. Наистина, дали има година, откато се помина баща му? Няма – защото се помина току пред жетва. Бог да го прости бай Матаке, добър човек беше. И знаеш ли как умря? Отива в града за оракчий. А гъсти бяха житата тогаз, работници не се намираха. Пазарил двайсет души, а като се върнал в Темелковия хан, научил се, че се пометнали и отишли при други. Ядосал се, а силен, як човек беше, пък и горещо било, извадил кърпата да си обрише потта, пада и умира. От дамла.

Една силна прозаявка се чу над тях и две дълги ръце се запротягаха и закръшиха. Беше Калмука.

– Таквот нещо е света, какво се чудите! – каза той. – Кому както е писано... Бей, вий сами се черпите, сами си пийте, хич не помисляте, че има и друг човек при вас...

Проваляше пладне и малко по малко ханът започна да се пълни със селяни. Едни се връщаха от воденица откъм Ватова и носеха в колата си чували с брашно и ярма. Други идеха от града и носеха едри камъни сол, въжа, нови коси. И всички бяха весели, защото из целия път очите им нищо друго не бяха гледали освен злата на житата. Друго отиваше годината. Повечето от тия селяни бяха сърненци и, дето се казва, пей даваха за кавга.

Влезе и един бистричанин, Петко Дуков, богат човек, и като искаше да бъде по-далеч от сърненци, седна при Червенаков.

– Откога те търся. Рогач – рече той, – искам да ми продадеш една жетварка.

Червенаков това и чакаше и веднага се залови за работа.

Не мина и половин час, и кръчмата се изпълни със страшна глъчка. Приказваха всички: на едно място се караха, на друго – пееха. Дядо Моско беше вече друг. Пийнал, развеселен, той ходеше от маса на маса, приказваше с всички, пиеше с всички. А дето пееха, пееше и той...

– Дядо Моско – питаше го някой, – какво вадиш сега от хумниците – злато ли или сребро?

– Хума вадя. Хума искаш ли?

– Ами пообръсни се да те хареса Сарандовица! – казваше други. Дядо Моско се хващаше за побелялата си остра брадичка и се смееше.

Той забеляза, че Червенаков гледа към него, и му извика:

– Рогач, стига обира хората! – И тъй като Червенаков беше погледнал съвсем случайно към него, но дори не беше го забелязал, дядо Моско му се разсърди и му извика:

– Аз ще ти счупя рогата тебе!

С кавги, с разправии, като тръгваха и пак се връщаха, сърненци най-после си отидоха. Тогава и богатият бистричанин се нахрани да си ходи и важен, какъвто беше през всичкото време, посочи с очи към дядо Моско и попита нисичко Червенакова:

– Какъв е този човек?

– Изгубен човек. Пияница.

Червенаков сниши гласа си и започна да разказва още нещо. Най-после си отиде и бистричанинът. Доволен, че беше успял да продаде една жътварка, Червенаков потърка ръце, засмя се и потърси с очи дядо Моско. А дядо Моско беше сложил главата си на една маса и беше заспал. Дойде Палазов и след като двамата с Червенаков погледаха дядо Моско и се смяха, като го слушаха как хърка, седнаха пак и се разприказваха. В кръчмата бяха останали малко селяни.

Додето в кръчмата имаше шум, дядо Моско спа, но щом стана тихо, той се събуди и погледна. Още беше пиян и му се струваше, че вижда сън: около една маса седяха и се хранеха – Червенаков, Палазов, Сарандовица и още един млад човек, с тъмни черни мустачки и с мека, малка брада. Кой беше тоз човек? Дядо Моско бавно и тежко си спомни. Отведнъж го обзе яд и кръв нахлу в главата му: момъкът беше Матей от Преселци. Откато баща му се помина, той през ден, през два идеше в хана. Ето кой беше най-драгият гостенин на Сарандовица. Той е богат, има пари. Но отколе ли беше? И той е седял тъй и срещу него пак тъй е седяла Сарандовица.

Дядо Моско удари с чашата по масата.

– Василке, дай ми едно шишенце ракия! И тъй като тънките вежди на Сарандовица се понамръщиха, дядо Моско завика по-високо:

– Стани и самичка ми го донеси, чуваш ли? И аз имам пари!

– Дядо Моско – рече Палазов, – ти хубаво си поспа, какво сънува? Милионите ли?

Всички се обърнаха към дядо Моско и се засмяха. Не Матей от Преселци не го и погледна. Дядо Моско се разсърди повече, очите му пламнаха като въглени.

– Василке, дай ми ракия ти казвам. Да ми я донесеш ей тука е. Не ме карай да си отварям устата и да ти казвам кой съм и какъв съм!

Сарандовица се позачерви и пак посви тънките си вежди.

– Стига – рече тя. – Нямам вече ракия.

– Нямах? Нямах?

Дядо Моско стана, заплете крака и тръгна към Сарандовица. Матей и сега не погледна дядо Моска, но гледаше Сарандовица и едва-едва се усмихваше. Разсърдена, Сарандовица погледна към дядо Моска, който все идеше към нея, обърна се назад и очите я срещнаха очите на Калмука. Направи ли му знак, или не – не се разбра, но Калмука веднага се свлече от пейката, пресрещна дядо Моска и го затули с грамадния си ръст.

– Мирувай де, Моско, мирувай, ти казвам – говореше му той, – седни си, седни си на мястото, българино!

И като го избутваше пред себе си без всяка мъка, като че беше дете, Калмука се обърна и пак погледна Сарандовица, тя му кимна и му посочи вратата. Тогава Калмука сграби дядо Моска и го изнесе навън. Той искаше да каже нещо, но не се чу, защото всички, освен Матей, се смееха.

След малко Калмука се върна.

– Отиде ли си? – попита Червенаков.

– Къде ще си ходи? Пиян човек. Падна там до плета и заспа.

Червенаков се засмя. Всички взеха чашите си и когато се чукаха, Сарандовица и Матей се усмихнаха и се погледнаха един други в очите.

Няколко дни по-късно Янко, разносвачът на пощата, пак се отби на хумниците, но тоя път не донесе писмо и доведе едно четиринайсет-петнайсетгодишно момче. Дядо Моско се случи тъй пиян, че едвам можа да познае, че това момче е син му, Йонко. Той го гледаше с мътен, пиян поглед, искаше да каже нещо, но не смееше да проговори, защото усещаше езика си надебелял. Той си легна и заспа. Когато след няколко часа се събуди, той беше пак добър, разумен и натиснат от срам и мъка, с насълзени и замислени очи, заразпитва момчето за всичко. И гледаше вехтите му изакърпени дрешки и преглъщаше нещо, което задавяше гърлото му.

– Димка е много болна – рече пак момчето. – Мама каза да си додеш. Да си идем наедно.

– Ще си идем, Йонко, ще си идем. Още утре ще приберем едно-друго и ще си идем.

Него ден дядо Моско работи малко и надвечер, когато старите му привычки се обадиха пак, той се нагани да иде към хана.

– Тате – каза Йонко, – да не ходим на кръчмата. Мама тъй заръча...

– Не мога бе, синко, какво да правя. Аз няма да пия много. Ще поседим и ще се върнем.

Но, както винаги, дядо Моско се напи. А драго му беше, че има такъв син, и все за туй приказваше на Са-рандовица.

На връщане той се поспирваше из пътя, залиташе и като махаше срещу сина си ръце и го гледаше със страшни очи, викаше:

– Ка-а-ак! Ти ще ме учиш! Ти ще заповядаш на баща си! Магаре! Да мълчиш!

Дядо Моско все отлагаше заминаването си. Момчето беше кротко, послушно, примири се и започна да помага на баща си. А тъй като дядо Моско, за да разкъртва камъните, си служеше с барут, тия страшни гърмежи забавляваха момчето и то още повече се увличаше в работата си. И двамата, баща и син, наедно работеха, наедно спяха в бараката.

Дните минаваха един след други. Понякога валеше дъжд, отначало с гръмотевица и вятър, после се уталожваше, над полето се носеха мъгли и дъждът валеше ситно и тихо. Навсякъде по бурените и по тревата, по листата и дърветата, сълзяха капки. Скоро пекваше слънце и сега поляните светваха още по-зелени. И друга зеленина се виждаше зад тях – нивите. Но те не бяха светлозелени като тревата, а помрачени, почти синкави, разлюлени като море. Селяните, конто от разни пътища идеха в хана, носеха тоя цвят и тая ширина в очите си. Чуваше се само „Сполай на бога“ и виното се пиеше с големи чаши. Дядо Моско също пиеше и също се радваше на житата. А до него седеше Йонко, с хубаво, изгоряло от слънцето лице, с широко разкрити, плахи очи. Измъчван от срам и разкаяние, дядо Моско почти всяка сутрин казваше:

– Йонко, довечера ще си приберем едно-друго и утре ще си отидем.

Йонко беше свикнал с баща си, решаваше се и да се шегува с него и казваше:

– Ще отидем до хана и ще се върнем.

Един ден Янко пак донесе писмо на дядо Моска. Тоя ден той толкоз се напи, че му прилоша и падна под масата. Сарандовица дръпна настрана момчето, заведе го в къщи и тъй като тя се грижеше за него и го переше, даде му чисти дрехи да се преоблече, нахрани го. После се върна да види дядо Моска. Калмука беше го изправил и беше го сложил да лежи на пейката, но на мястото, дето беше паднал, Сарандовица намери едно писмо и – грях не грях – взе и го прочете.

След туй отиде на тезгяха и се замисли. После пак разгъна писмото и дважд-трижд прочете едни и същи думи: „Димка е по-зле, аз се убодох и не мога да работя. Ако щещ, си ела, ако щещ, недей, само детето

изпрати, Йонко да си доде...“ Сарандовица сгъна писмото и се замисли.

Рано на другия ден Червенаков беше при дядо Моска на хумниците. Не каза ни една шега, не се засмя. Взе настрана дядо Моска и дълго приказва с него. След туй дядо Моско се върна и каза на Йонка:

– Йонко, отиваме си...

Нямаше какво да прибират, приготвиха се и се качиха на колата, която Червенаков беше докарал. Най-напред спряха, разбира се, на Антимовския хан. Все тъй весела, Сарандовица седна при тях и каза:

– Тия дни си правих сметка. Намерих, дядо Моско, че си ми оставил едни пари, а аз съм забравила да ти ги върна. Ей ги на, вземи ги – и тия му подаде доста голям взел.

Дядо Моско не можа да си спомни нищо за тия пари и не искаше да ги вземе. Но той беше станал тъй кротък, тъй добър, че отстъпи на придумванията на Червенаков и Сарандовица и взе парите. След туй се почерпиха и тръгнаха. Дядо Моско седна в каруцата прегърбен и свит. Когато колата потегли, Йонко се обърна и размаха шапката си, но дядо Моско не се обърна. Червенаков и Сарандовица стояха пред хана. Отнякъде при тях беше се явил и Палазов.

– Да отиде и да си гледа децата – рече Сарандовица. – Наказах се с този човек.

– Придумахме го, отиде си – рече Червенаков. – Само не знам... Страх ме е да се не върне.

Сарандовица погледна Червенакова, погледна още повече Палазова и очите й светнаха.

След два дена, пред обяд една кола спря пред хана и от нея слезе дядо Моско. Сарандовица го погледа, погледа; спомни си думите на Червенаков и не каза нищо. Пък и дядо Моско беше пиан. Но той се държеше кротко, очите му бяха хлътнали, трескави и натъжени.

– Изпратих момчето, пък аз се върнах – разказваше той на Сарандовица. – Настаних го в трена, изпратих го. Парите не похарчих, не бой се. Дадох му ги всичките. А аз се върнах. Не мога да си ида тъй – я ме виж. Взех си една торба барут, ще повадя малко камъни, че тогаз.

Жетвата беше дошла. Нямаше селяни в хана. Ако някои се отбиеха, не пиеха, не приказваха и не се бавеха много. А като виждаха ракия пред дядо Моска, гледаха го тежко и навъсено. Сарандовица също не продума на дядо Моска. Дори Калмука, както си дремеше в къшето, поотвори очи, но като че не го забеляза и пак, затвори очи. И в този хан, гдето беше прекарал толкоз време, дядо Моско се усети отритнат и непотребен, усети се чужденец.

Той пи много, но за чудо не падна и можа да си отиде, без да политне. Носеше със себе си и торбата барут, който беше купил от града.

Отиде си към пладне. Беше горещ ден. Надвечер силен гръм разтърси земята и всички прозорци на Антимовския хан потрепераха. Помислиха, че е гръм от небето, че иде дъжд, но беше ясно. Малко по-късно точно по посока към хумниците се издигна черен и страшен облак от дим.

Пръв от тая страна доде Янко и зачервен от умора каза:

– Чухте ли, като гръмна? Запалил се барута на дала Моска. Извади-ха го изгорял, черен като въглен. След туй Янко добави:

– Бог да го прости, сиромаша. Не се знай как е станало, дали, като е бил пийнал е хвърлил цигара... Как е станало, не се знай...

Сарандовица стоеше зад тезгяха и слушаше. Из-първом побледня, после лицето ѝ се зачерви и за да си намери работа, бързо започна да търка с кърпа по тезгяха. Тъй беше залисана, че не внимаваше какво прави.

– Ох! – извика тя и стиена пръста си. – На, порязах се зарад тоя човек. В ножчето се боднах... Разбира се, че ще се изгори, такъв пиян човек... Ох, как се убодох!

Тя тъкмо свари да превърже пръста си, и една кола с хубави сиви коне спря пред хана. Беше Матея от Преселци. Сарандовица пооправи косата си, усмихна се и се загледа към вратата, отдето щеше да се покаже Матея.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов, Елина Мирчева или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том втори; „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7874>]